

متن قانون اساسي بازنگري شده مصوب همه پرسی ۱۳ سپتامبر سال ۱۹۹۶ [۱]

سراغاز

کشور پادشاهي مراکش، داراي دولتي مسلمان و مستقل، با زبان رسمي عربي، بخشي از سرزمين مغرب بزرگ عربي را تشكيل مي دهد. به علاوه این کشور افريقي، تحقق وحدت افريقا را يکي از اهداف خود مي داند. کشور پادشاهي مراکش، با آگاهي از الزام اقدام در چارچوب سازمانهاي بين المللي که خود يکي از اعضاي فعال و پوياي آنهاست، خود را به اصول، حقوق و تعهدات ناشي از منشورهاي سازمانهاي مذکور متعهد مي داند و همچنين پايبندي خود را به حقوق بشر به همان صورتي که در سطح جهاني به رسميت شناخته شده است مصراً تأييد و تصديق مي نمايد. کشور پادشاهي مراکش همچنين، بر اراده راسخ خود در راستاي تلاش براي حفظ صلح و امنيت جهان تأکيد مي ورزد.

فصل اول

مقررات کلي

اصول بنيادين

اصل يکم

مراکش داراي حکومت مشروطه سلطنتي، مردمي و اجتماعي است.

اصل دوم

حاکميت از آن ملت است که آن را، به طور مستقيم از طريق همه پرسی و به طور غير مستقيم از طريق نهادهاي قانون اساسي، اعمال مي نمايد.

اصل سوم

احزاب سياسي، اتحاديه هاي صنفي، تقسيمات کشوري و مجامع حرفه اي در جهت هدف مشترک سازماندهي و نمايندگي شهروندان گام بر مي دارند. نظام تک حزبي در این کشور وجود ندارد.

اصل چهارم

قانون برترين نماد اراده ملت است و همگان موظف به تمکين از آن هستند. قانون عطف به ما سبق نمي شود.

اصل پنجم

تمامي مراکشيها در مقابل قانون با هم برابرند.

اصل ششم

حکومت این کشور اسلامي است و انجام آزادانه آيينهاي مذهبي را براي همگان تضمين مي کند.

---

[۱] - حکم سلطنتي شماره ۱۵۷-۹۶ مورخ ۷ اکتبر سال ۱۹۹۶، مربوط به توشیح متن قانون اساسي بازنگري شده مي باشد (نشریه رسمي، شماره ۲۰-۲۴۳۰ مکرر، مورخ ۱۰ اکتبر سال ۱۹۹۶، ص. ۶۴۳).

اصل هفتم

نماد کشور پادشاهی عبارت از پرچم سرخ رنگی است که در وسط آن ستاره‌ای پنج‌پر به رنگ سبز نقش بسته است.

شعار کشور پادشاهی عبارت است از: **خدا، میهن، شاه.**

اصل هشتم

زن و مرد از حقوق سیاسی یکسان برخوردارند.
کلیه اتباع بالغ، اعم از مرد و زن، و برخوردار از حقوق مدنی و سیاسی، حق انتخاب دارند.

اصل نهم

قانون اساسی موارد ذیل را برای کلیه اتباع تضمین می‌کند:
- آزادی تردد و اقامت در تمامی بخشهای کشور پادشاهی؛
- آزادی عقیده، آزادی بیان در تمامی اشکال خود و آزادی اجتماعات؛
- آزادی تأسیس انجمن و آزادی عضویت در تمامی سازمانهای صنفی و سیاسی به انتخاب خود.
فقط قانون می‌تواند اعمال آزادیهای مزبور را تحدید نماید.

اصل دهم

فقط در موارد و به انحاء پیش‌بینی شده در قانون، می‌توان کسی را بازداشت، زندانی یا مجازات کرد. محل اقامت افراد غیر قابل تعرض است. بازرسی یا بازدید فقط در شرایط و به انحاء پیش‌بینی شده در قانون انجام می‌پذیرد.

اصل یازدهم

مکاتبات مصون از افشا است.

اصل دوازدهم

کلیه اتباع می‌توانند، در شرایط یکسان، در سمتها و مشاغل دولتی به کار اشتغال ورزند.

اصل سیزدهم

کلیه اتباع به طور یکسان از حق آموزش و پرورش و کار برخوردارند.

اصل چهاردهم

حق اعتصاب کماکان تضمین می‌شود.
قانون بنیادی [۲] شرایط و انحاء اعمال این حق را تعیین می‌کند.

اصل پانزدهم

حق مالکیت و آزادی تجارت کماکان تضمین می‌شود.

---

[۲] - این قانون تدقیق و تکمیل کننده مفاد قانون اساسی است و در نحوه سازماندهی، تشکیلات و تأسیس نهادها و سازمانهای دولتی از مجرای این قانون اقدام می‌گردد. برای اطلاع بیشتر نگاه کنید به:

۱. Raymond GUILLIEN/ Jean VINCENT, *Lexique de termes juridiques*, Éme Àdition, DALLOZ, ۱۹۸۱, France, p. ۲۶۳.
۲. Olivier DUHAMEL/ Yves MÜNY, *Dictionnaire constitutionnel*, ۱ Ère Àdition, P.U.F ۱۹۹۲, France, pp. ۶۰۴-۶۰۵.
۳. Henry CAMPBELL BLACK, *Black's law dictionary*, fifth edition, WEST PUBLISHING Co., ۱۹۷۹, U.S.A, p.۹۹۱. [مترجم]

چنانچه برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور ایجاب نماید، قانون می‌تواند حیطة و اعمال حق مزبور را محدود کند.
سلب مالکیت فقط در موارد و به انحاء پیش‌بینی شده در قانون امکان پذیر است.

اصل شانزدهم

کلیه اتباع در دفاع از کشور شرکت می‌جویند.

اصل هفدهم

همه ملت، به نسبت توان مالی خود، متحمل هزینه‌های عمومی می‌شوند؛ فقط قانون به انحاء پیش‌بینی شده در قانون اساسی حاضر، می‌تواند هزینه‌های مزبور را ایجاد و توزیع نماید.

اصل هجدهم

همه ملت با همبستگی هزینه‌های ناشی از بلاای طبیعی را متحمل می‌شوند.

فصل دوم سلطنت

اصل نوزدهم

شاه، امیرالمؤمنین، مقام اعلی نمایندگی ملت، نماد اتحاد ملی و ضامن بقاء و استمرار دولت، بر رعایت اسلام و قانون اساسی نظارت دارد. وی پشتیبان حقوق و آزادیهای اتباع، گروههای اجتماعی و جناحهاست.
وی ضامن استقلال و تمامیت ارضی کشور پادشاهی در مرزهای رسمی است.

اصل بیستم

تاج و تخت پادشاهی مراکش و حقوق اساسی مترتب بر آن موروثی است و از پدر به پسر بین خاندان ذکور، به خط قرابت مستقیم، به فرزند ارشد اعلیحضرت **شاه حسن دوم** انتقال می‌یابد، مگر اینکه شاهنشاه در زمان حیات خود پسر دیگری را به جز پسر ارشد خود به جانشینی خویش برگزیند. هر گاه که فرزند ذکور به خط قرابت مستقیم در خاندان سلطنتی وجود نداشته باشد، جانشینی تخت سلطنت در همین شرایط، به خط قرابت جنبی، به نزدیکترین خویشاوند ذکور می‌رسد.

اصل بیست و یکم

شاه تا پایان شانزده سالگی نابالغ محسوب می‌شود. در طول مدت قبل از بلوغ شاه، شورای سلطنت اختیارات و حقوق اساسی مترتب بر تاج شاهی، جز اختیارات و حقوق مربوط به بازنگری قانون اساسی، را اعمال می‌نماید. شورای سلطنت، به مثابه مرجع شور، تا پایان بیست سالگی (۲۰) شاه در خدمت ایشان انجام وظیفه خواهد کرد.
رئیس کل دیوان عالی، ریاست شورای سلطنت را نیز عهده‌دار است. این شورا همچنین مرکب از رئیس مجلس نمایندگان، رئیس مجلس مشاورین، رئیس شورای منطقه‌ای علمای شهرهای «رباط» و «ساله» و ده نفر از ثقات برگزیده شاه است.
مقررات عملکرد شورای سلطنت به موجب قانون بنیادی تعیین می‌شود.

اصل بیست و دوم

شاه سالیانه مبالغی را برای مخارج شخصی دریافت می‌کند.

اصل بیست و سوم

شخص شاه از مصونیت و تقدس برخوردار است.

اصل بیست و چهارم

شاه نخست‌وزیر را منصوب می‌نماید.
شاه به پیشنهاد نخست‌وزیر سایر اعضای هیأت دولت را نیز منصوب می‌کند.
شاه می‌تواند ایشان را از منصب خود برکنار نماید.
شاه می‌تواند، بنا بر تصمیم شخصی و یا بر اثر استعفای دولت، به انجام وظیفه دولت مزبور پایان دهد.

اصل بیست و پنجم

شاه ریاست شورای وزیران را عهده‌دار است.

اصل بیست و ششم

شاه، ظرف سی روز پس از تقدیم قوانین مصوبه قطعی به دولت، آنها را توشیح می‌نماید.

اصل بیست و هفتم

شاه می‌تواند با صدور حکم سلطنتی، در شرایط پیش‌بینی شده در فصل پنجم اصول هفتاد و یکم و هفتاد و سوم، هر دور مجلس یا فقط یکی از آنها را منحل نماید.

اصل بیست و هشتم

شاه می‌تواند، خطاب به مجلس نمایندگان یا خطاب به ملت، پیام‌هایی صادر نماید که در یکی از مجالس قرائت می‌شود و مفاد آنها مورد بحث قرار نمی‌گیرد.

اصل بیست و نهم

شاه می‌تواند با صدور احکام سلطنتی، اختیاراتی را که قانون اساسی صراحتاً به وی اعطا نموده است اعمال نماید.
احکام سلطنتی صادره را، جز در موارد پیش‌بینی شده در اصول بیست و یکم (بند دوم)، بیست و چهارم (بند یکم، سوم و چهارم)، سی و پنجم، شصت و نهم، هفتاد و یکم، هفتاد و نهم، هشتاد و چهارم، نود و یکم و صد و پنجم، نخست‌وزیر نیز امضاء می‌کند.

اصل سیام

شاه فرماندهی کل نیروهای مسلح شاهنشاهی را عهده‌دار است.
وی مسؤولین سمت‌های کشوری و لشکری را منصوب می‌کند و می‌تواند این حق را نیز تفویض نماید.

اصل سی و یکم

شاه سفراتی را نزد قدرتهای خارجی و سازمان‌های بین‌المللی گسیل می‌نماید. سفر یا نمایندگان سازمان‌های بین‌المللی نیز نزد وی اعزام می‌شوند.
شاه همچنین قراردادهای امضاء و تنفیذ می‌نماید. معذالک قراردادهایی که سرمایه‌گذارهای دولت را به دنبال دارند بدون اینکه پیشتر قانون آنها را تأیید نکرده باشد تنفیذ نمی‌شوند.
قراردادهایی که ممکن است مقررات قانون اساسی را مورد تردید قرار دهند طبق روش‌های پیش‌بینی شده برای اصلاح قانون اساسی مورد تصویب قرار می‌گیرند.

اصل سی و دوم

شاه ریاست شورای عالی قضایی، شورای عالی آموزش و شورای عالی رشد و توسعه ملی و طرح برنامه را به عهده دارد.

اصل سی و سوم

شاه صاحب‌منصبان قضایی را، طبق شرایط پیش‌بینی شده در اصل هشتاد و چهارم، منصوب می‌نماید.

اصل سي و چهارم
شاه حق عفو را اعمال مي نمايد.

اصل سي و پنجم

هنگامي که تماميت ارضي کشور تهديد يا رویدادهايي که عملکرد نهادهاي قانوني را خدشه دار مي کنند واقع شود، شاه مي تواند پس از مشورت با رئيس مجلس نمايندگان، رئيس مجلس مشاوران و همچنين رئيس شوراي قانون اساسي و صدور پيام خطاب به ملت، با صدور حکم سلطنتي، وضعيت فوق العاده اعلام نمايد. به همين علت شاه مي تواند علي رغم مقررات مغاير مربوطه، نسبت به اتخاذ تدابييري اقدام کند که دفاع از تماميت ارضي، از سرگيري روند عادي کار نهادهاي قانوني و هدايت امور دولت را ايجاب مي نمايد. وضعيت فوق العاده، انحلال مجلسين را به دنبال ندارد. وضعيت فوق العاده به همان شکل اعلام آن، پايان مي پذيرد.

فصل سوم

مجلسين

سازماندهي مجلسين

اصل سي و ششم

مجلسين عبارت است از دو مجلس نمايندگان و مجلس مشاوران. اعضاي مجلسين حق نمايندگي خود را از ملت بدست مي آورند. حق رأي آنها قائم به شخص و غير قابل تفويض است.

اصل سي و هفتم

اعضاي مجلس نمايندگان براي يك دوره پنج ساله از طريق انتخابات همگاني مستقيم به اين سمت انتخاب مي شوند. دوره نمايندگي با آغاز نشست اکتبر پنجمين سال پس از انتخابات مجلس پايان مي پذيرد. تعداد نمايندگان، نوع انتخابات، صلاحيت انتخاب شدن، موارد مغايرتها و رسيدگي به اعتراضات انتخاباتي به موجب قانون بنيادي تعيين مي شود. رئيس در وهله نخست در آغاز دوره قانونگذاري سپس در نشست آوريل سومين سال و براي باقيمانده دوره قانونگذاري مزبور برگزيده مي شود. اعضاي هيأت رئيسه به نسبت حضور گروهها در مجلس براي مدت يك سال انتخاب مي شوند.

اصل سي و هشتم

مجلس مشاوران:

- در هر منطقه به نسبت ۲/۵ از اعضاي منتخب يك حوزه انتخاباتي مرکب از نمايندگان تقسيمات کشوري؛ و
- در هر منطقه به نسبت ۲/۵ از اعضاي منتخب حوزههاي انتخاباتي مرکب از منتخبين مجامع حرفه اي؛ و
- در سطح کشوري از اعضاي منتخب يك حوزه انتخاباتي مرکب از نمايندگان مزدبگيران، تشکيل شده است.

اعضاي مجلس مشاوران براي مدت نه سال به اين سمت برگزيده مي شوند. انتخابات يك سوم اعضاي مجلس مشاوران هر سه سال يکبار قابل تجديد است. کرسیهاي مورد انتخابات مجدد در وهله اول و دوم از طريق قرعه تعيين مي شود. تعداد و شکل انتخاب مشاوران، تعداد اعضاي منتخب در هر حوزه انتخاباتي، توزيع کرسیها بر اساس مناطق، شرايط انتخاب شدن و موارد مغايرت، شکل قرعه کشي مذکور و همچنين رسيدگي به اعتراضات انتخاباتي به موجب قانون بنيادي تعيين مي شود.

رئیس مجلس مشاوران و اعضای هیأت رئیسه در آغاز نشست اکتبر انتخاب و در انتخابات مجدد، اعضای هیأت رئیسه مجلس به نسبت حضور جناحها در مجلس مجدداً برگزیده می‌شوند.

هنگام استقرار اولین مجلس مشاوران یا هنگام انتخابات پس از انجلاال مجلس پیشین، رئیس و اعضای هیأت رئیسه در آغاز نشست متعاقب انتخابات و مجدداً در آغاز نشست اکتبر در انتخابات مجدد مجلس انتخاب می‌شوند.

اصل سی و نهم

هیچ يك از اعضای مجلسین به علت عقاید یا آراء صادره در طی انجام وظایف خود قابل پیگرد، تجسس، بازداشت، حبس یا محاکمه نیست، به استثناء مواردی که عقاید مطروحه با رژیم پادشاهی یا دین اسلام مغایر باشد یا حرمت حریم ملوکانه را خدشه‌دار نمایند. به غیر از موارد مطروحه در بند پیشین، اعضای مجلسین در طول نشست‌ها، به علت ارتکاب جنایات یا جرایم، جز در موارد جرایم علنی، فقط با اجازه مجلسی که عضو آن هستند قابل پیگرد و بازداشت می‌باشند.

جز در موارد جرایم علنی، پیگردهای مجاز یا محکومیت قطعی، اعضای مجلسین در خارج از نشست، فقط با مجوز هیأت رئیسه مجلسی که عضو آن هستند بازداشت می‌شوند. جز در موارد جرایم علنی، پیگردهای مجاز یا محکومیت قطعی، حبس یا تعقیب هر يك از اعضای مجلسین در صورت درخواست مجلسی که عضو آن هستند، به حالت تعلیق در می‌آید.

اصل چهل‌ام

مجلسین در طول سال دو نشست دارد. پادشاه ریاست گشایش اولین نشست را که در دومین جمعه ماه اکتبر آغاز می‌شود به عهده دارد. نشست دوم در دومین جمعه ماه آوریل آغاز می‌گردد. ختم نشست مجلسین حداقل سه ماه پس از شروع نشست و با صدور مصوبه دولتی امکان پذیر است.

اصل چهل و یکم

مجلسین می‌توانند به درخواست اکثریت مطلق اعضای یکی از آنها یا بر اساس مصوبه دولتی جلسه فوق‌العاده تشکیل دهد. جلسات فوق‌العاده مجلسین بر اساس دستور کار معین تشکیل می‌شود. به محض اجرای دستور کار با صدور مصوبه دولتی جلسه خاتمه می‌پذیرد.

اصل چهل و دوم

وزرا می‌توانند در هر يك از مجالس و کمیسیونهای آنها شرکت جویند؛ ایشان می‌توانند کارشناسان منتخب خود را به نمایندگی از خود به جلسات مزبور گسیل نمایند. علاوه بر کمیسیونهای دائمی مذکور در بند پیشین، در هر يك از مجالس به ابتکار پادشاه یا به درخواست اکثریت اعضای هر يك از دو مجلس، کمیسیونهای تحقیق به منظور جمع‌آوری اطلاعات در خصوص امور معین و ارایه نتیجه تحقیق به مجلس مزبور، تشکیل می‌شود. هر گاه امور مزبور موجب پیگردهای قضایی شود و حتی در طول پیگردهای مزبور، کمیسیون تحقیق امکان تشکیل نمی‌یابد. مأموریت کمیسیون تشکیل یافته به محض تشکیل پرونده قضایی مربوط به اموری که موجب تشکیل آن شده بود پایان می‌پذیرد. کمیسیونهای تحقیق موقتی است. مأموریت کمیسیونهای تحقیق با ارایه گزارش کار خاتمه می‌پذیرد. چگونگی عملکرد کمیسیونهای مذکور به موجب قانون بنیادی تعیین می‌شود.

اصل چهل و سوم

جلسات مجلسین علنی است. صورت کامل مباحث در **نشریه رسمی** چاپ می‌شود.

هر يك از مجالس مي‌تواند به درخواست نخست‌وزير يا دوسوم اعضاي خود جلسه غير علني برگزار نمايد.

اصل چهل و چهارم

هر يك از مجالس آيين‌نامه خود را تدوين و تصويب مي‌نمايد. معذالك، آيين‌نامه مزبور فقط پس از اعلام نظر شوراي قانون اساسي دال بر مطابقت آن با مفاد قانون اساسي حاضر قابل اجراست.

اختيارات مجلسين

اصل چهل و پنجم

مجلسين عهده‌دار تصويب قوانين هستند.

قانون اختيارات [۳] ۱ مي‌تواند به دولت اجازه دهد تا در مدت محدود و به منظور اهداف معين از طريق مصوبه دولتي اقدام به اتخاذ تدابير قانوني نمايد. مصوبات دولتي به محض انتشار قابليت اجرايي مي‌يابند اما، در مدت تعيين شده در قانون اختيارات بايد به تصويب مجلسين برسند. قانون اختيارات در صورت انحلال مجلسين يا يكي از آنها فاقد اعتبار مي‌شود.

اصل چهل و ششم

قانون شامل موارد ذيل و ساير مواردی که اصول ديگر قانون اساسي صريحاً به آن منسوب نموده‌اند، مي‌شود:

- حقوق فردي و جمعي که در فصل اول قانون اساسي حاضر فهرست شده‌اند؛
  - تعيين جرائم و مجازاتهاي مترتب بر آنها، آيين دادرسي كيفري، آيين دادرسي مدني و ايجاد محاکم جديد؛
  - نظامنامه قضات؛
  - نظامنامه عمومي کارکنان دولت؛
  - تضمينهاي اساسي اعطايي به کارمندان کشوري و لشگري؛
  - نحوه انجام انتخابات مجالس و شوراهاي مناطق؛
  - مقررات مربوط به تعهدات مدني و تجاري؛
  - ايجاد اماکن عمومي؛
  - ملي کردن مؤسسات و انتقال مؤسسات از بخش دولتي به بخش خصوصي.
- مجلسين از صلاحيت تصويب قوانين تعيين کننده اهداف اساسي عمليات اقتصادي، اجتماعي و فرهنگي دولت نیز برخوردار مي‌باشند.

اصل چهل و هفتم

مواردی، به غير از موارد موجود در حيطه قانون، در حيطه شمول آيين‌نامه قرار مي‌گيرند.

اصل چهل و هشتم

متون قانوني پس از نظر مساعد شوراي قانون اساسي، هنگامی که در حيطه مقررات قرار گرفتند از طريق مصوبه دولتي اصلاح مي‌شوند.

اصل چهل و نهم

با صدور حکم سلطنتي حکومت نظامي به مدت سي روز اعلام مي‌شود. تمدید مهلت سي روزه فوق فقط از طريق قانون امکان‌پذير است.

اصل پنجاهم

مجلسين قانون بودجه را در شرايط پيش‌بيني شده در قانون بنيادي تصويب مي‌کند.

هزینه‌های سرمایه‌گذاری‌های ناشی از طرح‌های توسعه فقط يك بار هنگام تصویب طرح در مجلسین تصویب می‌شود. این هزینه‌ها، در طول اجرای طرح به طور خودکار تجدید می‌شوند. فقط دولت می‌تواند لوایح قانونی اصلاح برنامه‌های مصوب را ارایه نماید. چنانچه قانون بودجه تا پایان سال مالی تصویب نشود یا به علت ارایه آن به شورای قانون اساسی در راستای اجرای اصل هشتماد و یکم توشیح نگردد، دولت می‌تواند در راستای عملکرد بخش‌های عمومی و اجرای مأموریت آنها، بنا بر طرح‌های بودجه‌ای در حال تصویب، اعتبارات لازم را گشایش نماید. در این صورت مالیات‌ها مستمراً مطابق با مقررات قانونی و آیین‌نامه‌ای جاری مربوطه دریافت می‌شود، با وجود این مالیات‌هایی که حذف آنها در لایحه بودجه پیشنهاد شده باشد، از این امر مستثنی می‌گردند. مالیات‌هایی که در طرح مذکور کاهش درصدی از آنها پیشنهاد شده باشد به میزان درصد جدید پیشنهادی دریافت می‌گردند.

اصل پنجاه و یکم

هر گاه تصویب طرح‌ها و اصلاحات مطروحهٔ اعضای مجلسین، در مورد قانون بودجه، نتیجه‌ای اعم از کاهش منابع دولتی یا ایجاد یا افزایش هزینه دولتی را به دنبال داشته باشد، قابل بررسی نمی‌باشد.

اعمال اختیارات قانونگذاری

اصل پنجاه و دوم

نخست وزیر و اعضای مجلسین تماماً از حق ارائه طرح و لایحه برای وضع قانون برخوردارند. لوایح قانونی به هیأت رئیسهٔ یکی از مجالس ارایه می‌گردد.

اصل پنجاه و سوم

دولت می‌تواند هر طرح یا اصلاحیه‌ای را که در حیطه قانون نباشد، نپذیرد. در صورت عدم توافق، به درخواست یکی از مجالس یا دولت، شورای قانون اساسی ظرف هشت روز تصمیم‌گیری می‌نماید.

اصل پنجاه و چهارم

طرح‌ها و پیشنهادها برای بررسی به کمیسیون‌هایی که فعالیت خود را در دوران فترت دنبال می‌کنند، ارجاع می‌شود.

اصل پنجاه و پنجم

در دوران فترت دولت می‌تواند با موافقت کمیسیون‌های مورد نظر هر دو مجلس، اقدام به صدور تدابیر قانونی نماید. تدابیر مزبور باید در نشست عادی آتی مجلسین به تصویب برسند. لایحهٔ تدابیر قانونی به هیأت رئیسهٔ یکی از مجالس ارایه می‌گردد. لایحهٔ مزبور ظرف شش روز، به منظور دستیابی به نظر مشترك در کمیسیون‌های مربوطهٔ دو مجلس متوالیاً مورد بررسی قرار می‌گیرد. در غیر این صورت به درخواست دولت کمیسیون مشترك مجالس [۴] تشکیل می‌شود که از زمان شکل‌گیری آن سه روز فرصت دارد تا نظریه‌ای مشترك را به کمیسیون‌های مربوطه ارایه نماید. در صورت عدم توفیق کمیسیون مشترك مجالس در مهلت مذکور یا در صورت عدم پذیرش نظریهٔ پیشنهادی کمیسیون مزبور از سوی کمیسیون‌های مربوطه مجالس ظرف چهار روز، توافق مذکور در بند نخست این اصل، رد شده تلقی می‌شود.

اصل پنجاه و ششم

هیأت رئیسهٔ هر مجلس دستور جلسهٔ مجلس مزبور را تعیین می‌نماید. دستور جلسهٔ مزبور به ترتیب الویت و به صورتی که دولت تعیین نموده است، بحث در بارهٔ لوایح ارایه شده و طرح‌های قانونی مصوب دولت را شامل می‌شود.

در هر مجلس هر هفته يك جلسه به ترتيب الويت به پرسشهاي اعضاي مجلس مزبور و پاسخهاي دولت اختصاص داده شده است. پاسخ دولت بايد ظرف بيست روز پس از تاريخ دريافت پرسش ارائه گردد.

اصل پنجاه و هفتم

اعضاي هر يك از مجالس و دولت از حق اصلاح برخوردارند. پس از آغاز بحث، دولت مي‌تواند با بررسي هر اصلاحيه‌اي كه پيشتر به كميسيون مربوطه ارجاع نشده، مخالفت نمايد. در صورت درخواست دولت، مجلسي كه بحث در مورد متن مورد نظر را آغاز کرده يكبار در مورد تاممي يا بخشي از بحث، با توجه صرف به اصلاحات پيشنهادي يا مصوب دولت، اعلام نظر مي‌نمايد.

اصل پنجاه و هشتم

هر لايحه يا طرح قانوني به منظور تصويب متن واحد متوالياً در هر دو مجلس مورد بررسي قرار مي‌گيرد. اولين مجلسي كه به اين منظور تشكيل مي‌گردد متن لايحه ارايه شده از سوي دولت يا طرح قانوني ثبت شده را بررسي مي‌كند؛ مجلسي كه براي متن مصوب مجلس ديگر تشكيل مي‌شود در خصوص متن تقديمي اعلام نظر مي‌نمايد.

هنگامي كه لايحه يا طرحي قانوني پس از دو شور در هر مجلس به تصويب نرسد يا چنانچه دولت پس از يك شور در هر مجلس، وضعيت اضطراري اعلام نمايد، دولت مي‌تواند كميسيون مشترك مجالس را با مسؤوليت پيشنهاده متني در خصوص مقررات مورد بحث تشكيل دهد. دولت مي‌تواند متني را كه كميسيون مشترك تهيه کرده براي تصويب به هر دو مجلس تقديم نمايد. هيچ اصلاحي در متن جز با توافق دولت انجام نمي‌شود.

چنانچه كميسيون مشترك موفق به تصويب متن مشترك نگردد يا متن مزبور در مجالس به تصويب نرسد، دولت مي‌تواند لايحه يا طرحي قانوني را به مجلس نمايندگان تقديم نمايد كه در صورت اقتضا در نتيجه مباحث مجلسين قابل اصلاح و از سوي دولت قابل پيگيري باشد. مجلس نمايندگان فقط با اكثريت مطلق آراء اعضاي تشكيل دهنده آن مي‌تواند متن را به طور قطعي تصويب نمايد.

فقط مقرراتي كه در راستاي اجراي بند ۲ اصل هفتاد و پنجم رأي اكثريت مطلق را در مجلس نمايندگان به خود اختصاص مي‌دهند، مصوب قلمداد مي‌شوند.

قوانين بنيادي در همين شرايط تصويب و اصلاح مي‌شوند. معذالك لايحه يا طرح قانوني مربوط به قوانين بنيادي فقط ده روز پس از تقديم آن در اولين مجلسي كه به اين منظور تشكيل مي‌گردد به رأي‌گيري گذاشته و تصويب مي‌شود.

قوانين بنيادي مربوط به مجلس مشاوران بايد ظرف مدت مذکور به تصويب هر دو مجلس برسد.

قوانين بنيادي فقط پس از اعلام نظر شوراي قانون اساسي دال بر تطبيق آنها با قانون اساسي توشيح مي‌گردد.

فصل چهارم

دولت

اصل پنجاه و نهم

دولت متشكل از نخست‌وزير و وزراء است.

اصل شصتم

دولت در برابر شاه و مجلسين مسؤول است. پس از انتصاب اعضاي دولت از سوي شاه، نخست‌وزير در هر يك از مجالس حضور پيدا مي‌كند و برنامه اجرايي خود را ارايه مي‌نمايد. برنامه مذکور بايد خطوط كلي اقدامات دولت را در بخشهاي مختلف فعاليتهاي ملي و بخصوص در زمينه‌هاي مربوط به سياستهاي اقتصادي، اجتماعي، فرهنگي، و خارجي، مطرح نمايد.

برنامه مزبور در هر يك از مجالس به بحث گذاشته مي‌شود. اين برنامه در مجلس نمايندگان با شرايط پيش‌بيني شده در بندهاي ۲ و ۳ اصل هفتاد و پنجم و با نتيجه مورد نظر آخرين بند اين اصل، مورد بحث قرار گرفته و سپس تصويب مي‌شود.

اصل شصت و يكم

دولت، با مسؤليت نخست‌وزير، اجرائي قوانين را تضمين و در خصوص خدمات دولتي قابل ارايه، تصميم‌گيري مي‌کند.

اصل شصت و دوم

نخست‌وزير از حق پيشنهاد لايحه براي وضع قانون برخوردار است. هيچ لايحه قانوني نمي‌تواند پيش از اينکه در شوراي وزيران به بحث و بررسي گذاشته شود، با مسؤليت وي به هيأت رئيسته يکي از مجالس تقديم گردد.

اصل شصت و سوم

نخست‌وزير اختيارات خود را در مورد وضع مقررات اعمال مي‌کند. اسناد مربوط به مقررات وضع شده از سوي نخست‌وزير را وزراي مجري آنها نيز امضاء متقابل مي‌کنند.

اصل شصت و چهارم

نخست‌وزير مي‌تواند برخي از اختيارات خود را به وزراء تفويض کند.

اصل شصت و پنجم

نخست‌وزير مسؤليت هماهنگي فعاليتهاي وزيران را عهده‌دار است.

اصل شصت و ششم

شوراي وزيران پيش از تصميم‌گيري در موارد ذيل تشکيل جلسه مي‌دهد:

- امور مربوط به سياست کلي حکومت؛
- اعلام حکومت نظامي؛
- اعلان جنگ؛
- پذيرش مسؤليت دولت در قبال مجلس نمايندگان؛
- لوايح قانوني پيش از ارايه آنها به هيأت رئيسته يکي از مجالس؛
- بخشنامه‌ها؛
- تصويب‌نامه‌هاي موضوع اصول چهل و يكم، چهل و پنجم و پنجاه و پنجم قانون اساسي حاضر؛
- برنامه‌ريزي؛
- طرح بازنگري قانون اساسي.

فصل پنجم

روابط فيما بين قوا

روابط فيما بين شاه و مجلسين

اصل شصت و هفتم

شاه مي‌تواند از مجالس بررسي مجدد هر لايحه يا طرح قانوني را درخواست نمايد.

اصل شصت و هشتم

درخواست بررسي مجدد از طريق پيام انجام مي‌پذيرد. رد درخواست مذکور غير ممکن است.

اصل شصت و نهم

شاه مي تواند لايحه يا طرح قانوني را پس از بررسي مجدد، با صدور حكم سلطنتي به همه پرسني گذارد. اين امر، به استثناء مواردی که متن لايحه يا طرح مورد بررسي مجدد با اکثريت آرای دوسوم اعضاي هر يك از مجالس تصويب يا رد شده باشد، امکان پذير است.

اصل هفتم

پذيرش نتايج همه پرسني بر همگان الزامي است.

اصل هفتم و يكم

شاه مي تواند پس از مشورت با رؤساي مجالس و رئيس شوراي قانون اساسي و ارسال پيام براي ملت، با صدور حكم سلطنتي، هر دو مجلس يا فقط يكي از آنها را منحل نمايد.

اصل هفتم و دوم

انتخابات مجلسين يا مجلس جديد حداكثر سه ماه پس از انحلال برگزار مي شود. در اين اثناء شاه مي تواند، علاوه بر اختياراتي که قانون اساسي حاضر به وي اعطا نموده است، اختيارات مجلسين در امر قانونگذاري را نيز اعمال نمايد.

اصل هفتم و سوم

هنگامي که يكي از مجالس منحل گرديد، مجلس جديد را تا يك سال پس از انتخابات آن نمي توان منحل نمود.

اصل هفتم و چهارم

اعلان جنگ با اطلاع مجلس نمايندگان و مجلس مشاوران انجام مي پذيرد.

روابط فيما بين مجلسين و دولت

اصل هفتم و پنجم

نخست وزير مي تواند دولت را در مقابل مجلس نمايندگان به عنوان مسؤول بيانیه سياست کلي يا تصويب متن معرفي نمايد. فقط در صورت احراز اکثريت مطلق آرای اعضاي مجلس نمايندگان رأي اعتماد سلب يا متن رسمي مذکور رد مي شود. رأي گيري سه روز پس از طرح سئوال مربوط به رأي اعتماد انجام مي پذيرد. راي عدم اعتماد استعفای جمعی دولت را به دنبال دارد.

اصل هفتم و ششم

مجلس نمايندگان مي تواند با تصويب استيضاح با ادامه مسؤوليت دولت مخالفت نمايد. طرح مزبور فقط با امضاي حداقل يك چهارم نمايندگان مجلس قابل بررسي است. استيضاح دولت فقط با رأي اکثريت مطلق اعضاي مجلس نمايندگان تصويب مي شود. رأي گيري سه روز پس از تقديم پيشنهاد انجام مي گيرد. تصويب استيضاح استعفای جمعی دولت را به دنبال دارد. پس از استيضاح دولت از سوي مجلس نمايندگان، تا يك سال بعد، هيچ طرح استيضاحي مورد پذيرش قرار نمي گيرد.

اصل هفتم و هفتم

مجلس مشاوران مي تواند طرح اخطار [ه] ۱ به دولت يا طرح استيضاح دولت را تصويب نمايد.

طرح اخطار به دولت بايد به امضاي حداكثر يك سوم اعضاي مجلس مشاوران برسد. طرح مزبور بايد به تصويب اکثريت مطلق اعضاي مجلس مذکور برسد. رأي گيري سه روز پس از تقديم طرح انجام مي گيرد.

رئيس مجلس مشاوران بلافاصله متن اخطار را براي نخست وزير ارسال مي نمايد و وي شش روز براي اعلام مواضع دولت در خصوص علل اخطار فرصت دارد.

بیانیه دولت مباحثی را به دنبال دارد که منجر به رأی‌گیری نمی‌شود. طرح استیضاح فقط در صورت امضای حداقل یک سوم اعضای مجلس مشاوران قابل بررسی است. طرح مزبور فقط با آرای اکثریت ۲/۳ اعضای مجلس به تصویب می‌رسد. رأی‌گیری سه روز پس از تقدیم طرح انجام می‌گیرد. تصویب استیضاح استعفای جمعی دولت را به دنبال دارد. در صورت استیضاح دولت از سوی مجلس مشاوران، به مدت یک سال هیچ طرح استیضاحی در مجلس مشاوران قابل بررسی نیست.

فصل ششم **شورای قانون اساسی**

اصل هفتاد و هشتم

شورای قانون اساسی باید تشکیل شود.

اصل هفتاد و نهم

شورای قانون اساسی مرکب از شش عضو منصوب از سوی شاه برای مدت نه سال و شش عضو برای همین مدت نیمی به انتخاب رئیس مجلس نمایندگان و نیم دیگر به انتخاب رئیس مجلس مشاوران، پس از مشورت با جناحها می‌باشد. نیمی از اعضای هر گروه هر سه سال یکبار تغییر می‌کنند. رئیس شورای قانون اساسی به انتخاب شاه از بین اعضای منصوب از سوی وی برگزیده می‌شود. دوره مأموریت رئیس و اعضای شورای قانون اساسی قابل تجدید نیست.

اصل هشتادم

مقررات کار و سازماندهی شورای قانون اساسی، نحوه برخورد با آن و بخصوص مهلت ارجاع اعتراضات به شورا به موجب قانون بنیادی تعیین می‌شود. قانون مذکور همچنین وظایف مغایر با وظایف اعضای شورا، شرایط دو وهله نخست تغییر سه سالانه اعضا و همچنین چگونگی جایگزینی اعضای معذور، مستعفی یا متوفی در طول مدت مأموریت را تعیین می‌کند.

اصل هشتاد و یکم

شورای قانون اساسی اختیاراتی را که اصول قانون اساسی یا مفاد قوانین بنیادی به او اعطا کرده‌اند اعمال می‌نماید. همچنین شورای مزبور در خصوص نظم انتخابات اعضای مجلسین و اجرای همه‌پرسی اعلام نظر می‌کند. به علاوه قانون بنیادی پیش از توشیح، و آیین‌نامه هر مجلس پیش از اجرا باید به شورای قانون اساسی ارائه شود و شورا در خصوص مطابقت آنها با قانون اساسی نظر خود را اعلام می‌نماید.

به همین منظور، قوانین قبل از توشیح ملوکانه، امضای نخست‌وزیر، رئیس مجلس نمایندگان، رئیس مجلس مشاوران یا یک چهارم اعضای هر یک از مجالس، به شورای قانون اساسی ارجاع می‌گردند.

در موارد پیش‌بینی شده در دو بند پیشین، شورای قانون اساسی باید ظرف یک ماه اعلام نظر نماید. معذالک، در صورت درخواست دولت، در وضعیت اضطراری، مهلت مزبور به هشت روز تقلیل می‌یابد.

در این موارد، تشکیل جلسه شورای قانون اساسی، مهلت توشیح را به حالت تعلیق در می‌آورد.

مقررات مغایر قانون اساسی قابل توشیح و اجرا نیستند.

تصمیمات شورای قانون اساسی قابل تجدید نظر نیست. این تصمیمات برای مسؤولین عالیرتبه و کلیه مسؤولین اداری و قضایی لازم‌الاجرا است.

فصل هفتم دستگاه قضایی

اصل هشتماد و دوم

قوه قضاییه مستقل از قوای مقننه و مجریه است.

اصل هشتماد و سوم

احکام به نام پادشاه صادر و اجرا می‌شوند.

اصل هشتماد و چهارم

صاحب‌منصبان قضایی به پیشنهاد شورای عالی قضایی و با حکم سلطنتی منصوب می‌شوند.

اصل هشتماد و پنجم

قضات نشسته قابل عزل و جابجایی نیستند.

اصل هشتماد و ششم

شاه ریاست شورای عالی قضایی را بر عهده دارد. شورای مزبور متشکل است از:

- وزیر دادگستری، به عنوان نایب رئیس شورا؛

- رئیس دیوان عالی؛

- دادستان کل پادشاه در دیوان عالی؛

- رئیس شعبه اول دیوان عالی؛

- دو نماینده برگزیده از بین قضات دادگاههای استیناف به انتخاب خود آنها؛

- چهار نماینده برگزیده از بین قضات محاکم درجه یک به انتخاب خود آنها.

اصل هشتماد و هفتم

شورای عالی قضایی بر اجرای تضمینات اعطاء شده به صاحب‌منصبان قضایی در مورد ترفیع و

انضباط کاری ایشان، نظارت دارد.

فصل هشتم

دیوان عالی

اصل هشتماد و هشتم

اعضای دولت در قبال جرایم و جنحه‌هایی که در حین انجام وظیفه مرتکب می‌شوند دارای

مسئولیت کیفری هستند.

اصل هشتماد و نهم

هر دو مجلس می‌توانند اعضای دولت را متهم نموده و به دیوان عالی ارجاع دهند.

اصل نودم

طرح اتهام باید حداقل به امضای یک چهارم اعضای مجلسی که طرح مزبور برای نخستین بار در آنجا مطرح می‌شود برسد. طرح اتهام متوالیاً در هر دو مجلس بررسی می‌شود و فقط با آرای یکسان مأخوذه در هر مجلس در رأی‌گیری غیرعلنی و با اکثریت دوسوم اعضای مجلس مزبور، به استثناء اعضای قضایی که برای بازپرسی یا قضاوت فرا خوانده شده‌اند، به تصویب می‌رسد.

اصل نود و یکم

دیوان عالی مرکب از تعداد مساوی از اعضای منتخب مجلس نمایندگان و مجلس مشاوران

است. رئیس دیوان مزبور با حکم سلطنتی منصوب می‌شود.

اصل نود و دوم

تعداد اعضای دیوان عالی، چگونگی انتخاب آنان و همچنین آیین دادرسی قابل اجرا به موجب قانون بنیادی تعیین می‌شود.

فصل نهم

شورای اقتصادی و اجتماعی

اصل نود و سوم

شورای اقتصادی و اجتماعی باید تشکیل شود.

اصل نود و چهارم

دولت، مجلس نمایندگان و مجلس مشاوران می‌توانند در کلیه مسائل اقتصادی یا اجتماعی با شورای مزبور مشورت کنند. شورا در خصوص جهت‌گیری کلی اقتصاد ملی و تشکیل آن نظر خود را بیان می‌کند.

اصل نود و پنجم

ترکیب، سازماندهی، اختیارات و چگونگی عملکرد شورای اقتصادی و اجتماعی به موجب قانون بنیادی تعیین می‌شود.

فصل دهم

دیوان محاسبات

اصل نود و ششم

دیوان محاسبات مسئولیت اعمال نظارت دقیق بر اجرای قوانین مالی را بر عهده دارد. به موجب قانون، دیوان محاسبات عملیات درآمد و مخارج سازمانهای تحت نظارت خود را تنظیم و عملکرد آنها را نیز ارزیابی می‌کند. دیوان، در صورت اقتضا، برای تخلف از مقررات هدایت‌کننده عملیات مذکور مجازاتهایی را تعیین می‌کند.

اصل نود و هفتم

دیوان محاسبات مجلسین و دولت را در زمینه‌های موجود در حیطه صلاحیت قانونی خود یاری می‌دهد. دیوان در خصوص کلیه فعالیت‌های خود در مقابل شاه پاسخگو است.

اصل نود و هشتم

دیوانهای محاسبات منطقه‌ای مسئولیت نظارت بر محاسبات و اداره تقسیمات کشوری و دسته‌بندی آنها را بر عهده دارند.

اصل نود و نهم

اختیارات، سازماندهی و چگونگی عملکرد دیوان محاسبات و دیوانهای محاسبات منطقه‌ای به موجب قانون تعیین می‌شود.

فصل یازدهم

تقسیمات کشوری

اصل صدم

مناطق، استانها، فرمانداریها و بخشها تقسیمات کشور پادشاهی را تشکیل می‌دهند. سایر تقسیمات کشوری به موجب قانون به وجود می‌آیند.

اصل صد و یکم

تقسیمات فوق مجالسی را با مأموریت اداره مردمی امور منطقه انتخابیه خود با شرایط معین در قانون برمی‌گزینند.

مسئولین منطقه‌ای نظرات مجالس استانی، شهرستانی و منطقه‌ای را با شرایط معین در قانون به اجرا در می‌آورند.

اصل صد و دوم

مسئولین فرمانداریها، استانها و مناطق نماینده دولت بوده و بر اجرای قوانین نظارت دارند. ایشان مسئولیت اجرای تصمیمات دولت و، بدین منظور، اداره دفاتر محلی ادارات مرکزی را بر عهده دارند.

فصل دوازدهم

بازنگری قانون اساسی

اصل صد و سوم

شاه، مجلس نمایندگان و مجلس مشاوران از حق طرح بازنگری قانون اساسی برخوردارند. شاه می‌تواند مستقیماً لایحه پیشنهادی خود را، در مورد بازنگری قانون اساسی، به همه‌پرسی گذارد.

اصل صد و چهارم

طرح بازنگری ارایه شده از سوی يك یا چند عضو یکی از مجالس فقط پس از احراز آراء اکثریت دوسوم نمایندگان مجلس مزبور تصویب می‌شود. طرح مزبور به مجلس دیگر تقدیم می‌شود و این مجلس می‌تواند آن را با آراء اکثریت دوسوم اعضای خود تصویب نماید.

اصل صد و پنجم

پیشنهادها و طرحهای بازنگری با حکم سلطنتی به همه‌پرسی گذاشته می‌شوند. بازنگری قانون اساسی پس از پذیرفته شدن در همه‌پرسی قطعی است.

اصل صد و ششم

ساختار سلطنتی حکومت و همچنین مقررات مربوط به دین اسلام نمی‌تواند موضوع بازنگری قانون اساسی قرار گیرد.

فصل سیزدهم

مقررات ویژه

اصل صد و هفتم

تا انتخابات مجلسین که در قانون اساسی حاضر پیش‌بینی شده است، مجلس نمایندگان فعلی بخصوص در امر تصویب قوانین لازم برای ایجاد مجالس جدید مجلسین، بدون لطمه به اجرای اصل بیست و هفتم، اختیارات خود را کماکان اعمال می‌کند.

اصل صد و هشتم

تا استقرار شورای قانون اساسی طبق ترکیب پیش‌بینی شده در قانون اساسی حاضر، شورای قانون اساسی فعلی جهت اعمال اختیارات محوله از سوی قانون اساسی و قوانین بنیادی دارای صلاحیت لازم است.
